

безпеки. Проаналізувавши актуальні екологічні проблеми на національному і міжнародному рівнях, які уповільнюють, а іноді навіть роблять неможливим процес вирішення екологічних проблем і забезпечення екологічної безпеки, можна зробити наступні висновки: 1) необхідно коренне змінити ставлення людей до питань захисту навколишнього середовища і раціонального використання природних ресурсів; 2) повинно відбутися об'єднання зусиль всіх країн світу для подолання сучасного екологічного кризи; 3) забезпечення екологічної безпеки вимагає удосконалення існуючої та створення нової нормативно-правової бази.

Ключові слова: екологічна безпека, правове регулювання, навколишнє середовище, екологічна ситуація, екологічна небезпека.

Kovalenko I. Rainysh N. Legal Protection of Ecological Safety: National and International Aspects. The article summarizes and comments on the main approaches to the definition of the concept of ecological safety, its goals and tasks, and reveals the current state of legal provision of environmental safety at the national and international levels. The in-depth analysis of the issue provides the grounds to draw a conclusion that national and international security is impossible without taking into account the environmental factor. In terms of a global approach to security, any aspect that threatens the survival of the planet and its nature must be considered as a safety threat. The emphasis is laid on the hotly debated environmental problems at the national and international levels that slow down, and sometimes even make the process of solving environmental problems and ensuring environmental safety impossible. The burning issues to be solved urgently are: 1) radical change in the attitude of people towards environmental issues and the rational use of natural resources; 2) uniting the efforts of all countries to overcome the current environmental crisis in the world; 3) improving the existing and creating a new regulatory framework for environmental safety.

Key words: ecological safety, legal regulation, the environment, ecological situation, ecological danger.

УДК 347.1

Н. Чубоха

Договірна свобода як засада договірного права України

Стаття присвячена договірній свободі у цивільному праві як основоположній засаді договірного права. Розглянуто зміст зазначеної засади, її співвідношення з іншими принципами цивільного права, зокрема, диспозитивністю. Розкрито значення договірної свободи у розвитку договірного регулювання цивільних відносин. Розширення сфери договірного регулювання цивільних відносин вдосконалить правове регулювання, заповнить наявні у ньому прогалини, позитивно впливатиме на розвиток і приватного права, і відповідних правовідносин.

Ключові слова: принципи цивільного права, диспозитивність, свобода договору, договірне регулювання.

Постановка наукової проблеми та її значення. Фундаментом цивільного права є його принципи, які розкривають і конкретизують сутність на соціальне призначення цієї галузі права. Особливе місце серед них посідає договірна свобода як основна засада і цивільного, і договірного права як його підгалузі.

У науці цивільного права відсутній єдиний підхід до з'ясування сутності принципів договірного права та їх системи. Їх розглядають як суб'єктивні права та обов'язки; сферу правосвідомості, правової ідеології та науки; отожднюють з нормами права тощо. Актуальним на сьогодні є проведення нових наукових досліджень з метою вироблення єдиних підходів до з'ясування сутності свободи договору, його змісту у реалізації договірних відносин. Договірна свобода є продовженням та відображенням диспозитивності у регулюванні цивільних правовідносин та

вектором розвитку договірного саморегулювання цивільних правовідносин, вона є засобом удосконалення та заповнення прогалін у правовому регулюванні.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Дослідженнями зазначеної теми займалися українські та зарубіжні вчені, зокрема, С. М. Бервено, Т. В. Боднар, В. І. Борисова, А. С. Довгерт, А. М. Колодій, Н. С. Кузнецова, А. В. Луць, В. В. Луць, О. О. Мережко, С. О. Погрібний, З. В. Ромовська А. М. Статівка, Я. М. Шевченко та ін.

Мета й завдання статті. Метою статті є визначення змісту договірної свободи як основної засади цивільного та договірного права, її зміст та форми реалізації, співвідношення з іншими принципами, зокрема, диспозитивністю у цивільному праві.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Загальною засадою цивільного законодавства відповідно до п. 3 ст. 3 Цивільного кодексу України (надалі – ЦК) [1], як і договірного права, є принцип свободи договору. Оскільки свобода договору стосується лише сфери договірних відносин, то на думку проф. С. М. Бервено, відповідно ця правова засада має бути визнана принципом лише договірного права, незважаючи на те, що в ЦК він проголошений загально-цивільстичним принципом [2, с. 118]. І. О. Покровський називав принцип свободи договору головною засадою цивільного права, одним із наріжних каменів всього сучасного цивільного устрою [3, с. 9]. Доповненням зазначеного принципу є юридична рівність сторін, свобода ведення переговорів, регулювання відносин переважно диспозитивними нормами, розширення сфери застосування договорів та їх різновидів, збільшення об'єктів цивільного права.

«У галузі цивільного права, – писав С. В. Пахман, – величезну роль відіграє принцип приватної автономії», тобто право визначати свої відносини з іншою особою Воно проявляється у кожному розпорядженні особи, незалежно від того, чи є воно одностороннім чи двостороннім, і визнається ніби сурогатом закону [4, с.181]. На думку З. В. Ромовської, договір – це також мірило свободи і обов'язку, щоправда лише для двох. Ця остання обставина не може заперечити правотворчої суті договору, а отже, і його нормативного правового характеру, хоча і з обмеженою сферою дії [5, с. 72]. Адже договір – це домовленість сторін про взаємні права та обов'язки з метою досягнення відповідного правового результату.

Наукова доктрина має різноманітні підходи щодо розкриття свободи договору як загальної засади цивільного, так і договірного права. Так, на думку Ф. І. Гавзе, свобода договору полягає у наступному: 1) договір – це вільне погодження волі суб'єктів; 2) об'єктом договору може бути будь-який предмет або дія; 3) умови договору цілком визначаються волею сторін; 4) форма укладення договору цілком залежить від розсуду сторін; 5) розірвання договору може відбуватися на вимогу однієї зі сторін; 6) наслідки невиконання договору, якщо вони зумовлені у самому договорі, не можуть змінюватися судовими органами; 7) відповідальність за невиконання договору має бути суто цивільною [6, с. 289].

На думку О. О. Мережко, юридичний зміст принципу свободи зводиться до: а) свободи суб'єктів на свій розсуд укладати договір; б) свободи сторін договору визначати його зміст шляхом взаємної згоди; в) обов'язку сторін при укладенні договору враховувати суспільні та державні інтереси, які виражені, передусім, у нормах публічного права; г) обов'язковості добросовісного виконання договору [7, с. 169].

Під принципом договірної свободи, на думку А. М. Статівки, необхідно розуміти укладення договору будь-якого змісту з метою реалізації суб'єктами своїх індивідуальних інтересів [8, с. 136-143]. Крім можливості вибору контрагента та визначення змісту договору, на думку А. В. Луць, свобода договору включає також: а) вільний вияв волі особи на вступ у договірні відносини; б) свободу договору у виборі сторонами форм договору; в) право сторін укладати як договори, передбачені законом, так і договори, які законом не передбачені, але йому не суперечать; г) право сторін за своєю угодою змінювати, розривати або подовжувати дію укладеного ними договору; г) право визначати способи забезпечення договірних зобов'язань; д) право встановлювати форми (міри) відповідальності за порушення договірних зобов'язань тощо. Зазначені аспекти договірної свободи закріплені іншими положеннями цивільного законодавства, але в узагальненому вигляді мають розкривати зміст поняття свободи договору [9, с. 47].

Поняття свободи договору, на думку В. П. Мозоліна, яке розкривається як право громадян і юридичних осіб вільно встановлювати свої права і обов'язки на основі договору і у визначенні будь-яких умов договору, що не суперечать законодавству, досить тісно пов'язане поняття диспозитивних норм, широко застосовуваних у цивільному законодавстві [10, с. 29]. Адже нормативно закріплена диспозитивність є водночас елементом реалізації принципу свободи договору, його передумова. Під свободою договору розуміють право фізичних та юридичних осіб вільно встановлювати свої права та

обов'язки на основі договору й у визначенні будь-яких умов договору, тобто у виборі контрагента, а також тієї або іншої «моделі», форми договірних зв'язків, що не суперечать законодавству [11, с. 40].

Проте будь-яка свобода повинна мати свої межі і саме ст. 6 ЦК визначила рамки договірної свободи, координацію інтересів сторін договору, саморегулювання приватних відносин вільних суб'єктів цивільного обороту. Вона дозволила сторонам укласти не передбачений законом договір, або ж укладаючи традиційний, по-іншому визначати його предмет. При цьому межами свободи змісту договору і надалі залишаються загальні заборони, моральні заборони, вимоги справедливості та розумності.

Динаміка договірних відносин зумовила потребу розмежування та визначення співвідношення законодавчого і договірного регулювання цивільних відносин, яке дає відповідь на питання договірної свободи та визначає зміст індивідуального диспозитивно-договірного регулювання цивільних відносин. Межа законодавчого регулювання має бути чітко визначеною і такою, яка б не підмінялася іншими нормативно-правовими актами, а також тією межею, за яку держава не може переступати у врегулюванні цивільних відносин. Адже диспозитивність цивільного права містить загальний дозвіл, який доповнюється, а то і конкретизується, відносною диспозитивністю, а також і договірною свободою. А тому відсутність заборон означає дозвільну систему координат, в яких діють суб'єкти договірних відносин. Поряд з цим варто також враховувати основний принцип законодавчого регулювання цивільних відносин – свобода особистої ініціативи учасників, але за умови, що вона не суперечить суспільним інтересам, адже, відповідно до ст. 12 ЦК, особа здійснює свої права вільно, на власний розсуд. Саме межа законодавчого регулювання цивільних відносин зумовлює проблему співвідношення імперативних та диспозитивних норм у регулюванні зазначених відносин.

На сьогодні співвідношення імперативних та диспозитивних засад у врегулюванні цивільних відносин кардинально змінилося на користь диспозитивних норм. Саме диспозитивні норми забезпечують особам можливість діяти на власний розсуд, тобто особа «може», «має право» діяти так чи інакше. Проте, аналізуючи норми чинного закону, варто зазначити, що ми маємо абсолютну диспозитивність у врегулюванні відносин, коли особа повністю вільно, на власний розсуд вчиняє певні дії для реалізації свого інтересу, наприклад, укладаючи договір вільно, за своїм бажанням. Але і у цьому випадку особа не є абсолютно вільною та безконтрольною з боку держави, адже вона повинна дотримуватись загальних заборон, які передбачені ст. 13 ЦК, зокрема: не порушувати права інших осіб, не заподіювати шкоди іншим особам, не порушувати моральні засади суспільства тощо. Тобто у даному випадку межі свободи її поведінки все-таки обмежені рамками загальних заборон, визначених законом, а це уже відносна диспозитивність. А тому, крім абсолютної диспозитивності, як загально-дозвільного принципу у регулюванні цивільних відносин, цивільне законодавство містить норми відносною диспозитивності, як принцип конкретики цивільних правовідносин, де є вказівки, обмеження або відносне визначення варіантів поведінки особи нормами цивільного закону та можливість обрати один із варіантів поведінки за бажанням суб'єктів цивільних правовідносин. Наприклад, згідно ч. 1 ст. 205 ЦК, правочин може вчинятися усно або в письмовій формі. Сторони мають право обирати форму правочину, якщо інше не встановлено законом. Наявною є можливість сторін обрати на власний розсуд один з варіантів поведінки, передбачених законом, так звана «коригована» свобода суб'єктів цивільних правовідносин.

Диспозитивність у регулюванні цивільних відносин трактується як можливість певної поведінки учасника цивільних відносин «у межах, наданих договором або актами цивільного законодавства». Саме ч. 3 ст. 6 ЦК дозволяє сторонам диспозитивно врегулювати свої відносини на власний розсуд та відступити від положень актів цивільного законодавства. Проте застосування положення «якщо інше не встановлено...» є імперативом, яким визначено межі свободи суб'єктів цивільних правовідносин. Так ст. 627 ЦК, як продовження ст. 6 ЦК, зазначає, що сторони є вільними в укладенні договору, виборі контрагента і визначенні умов договору з урахуванням вимог актів цивільного законодавства, звичаїв ділового обороту, вимог розумності та справедливості.

Імперативні норми необхідні саме для забезпечення єдності у трактуванні положень норм права, гарантуванні рівних можливостей у здійсненні і захисті цивільних прав та інтересів всіма учасниками цивільного обороту. Але й імперативні засади у цивільному праві містять у собі окремі ознаки диспозитивності. Особа, маючи права, наділена можливістю діяти певним чином. Наприклад, укладаючи договір, який може бути не найкращим, надає можливість створити для себе власне право, бути розумнішим навіть за закон. Адже договірне право – це правила поведінки, які обов'язкові лише для учасників договору, а положення ст. 6 ЦК дозволяють особі створювати, вдосконалювати ті правила поведінки, які передбачені законом саме через договір, це простір для розвитку приватної

ініціативи сторін, засіб вдосконалення правового регулювання. Так, наприклад, сторони можуть укласти договір, який не відомий нашому законодавству, або ж, укладаючи передбачений законом договір, по-своєму визначити його предмет, інші умови за волею та бажанням його сторін. Саме таке індивідуальне договірне регулювання цивільних відносин здатне забезпечити належність, повноту і досконалість законодавчого регулювання, а також визначити напрямки вдосконалення чинного законодавства, у тому числі і ЦК. С. О. Погрібний, досліджуючи принципи договірного права, зазначає про прямий взаємозв'язок реалізації автономії волі та індивідуального регулювання цивільних відносин як головного прояву принципу свободи договору. Саморегулювання цивільних відносин є особистим правом учасників таких відносин, яке здійснюється ними, за загальним правилом, на власний розсуд, незалежно від наявності імперативного регулювання цих відносин, окрім випадків, коли учасники цивільних відносин не можуть на власний розсуд його врегулювати [12, с. 248].

Власна воля, свій інтерес та укладення договору, який відповідатиме засадам цивільного законодавства, які є лише рамками приватної свободи особи, відображені у договорі, який набуває обов'язкової сили щонайменше для двох суб'єктів, поєднуючи у собі їхні свободу та обов'язки. Адже автономія волі передбачає її незалежність від зовнішніх чинників, тобто стан свободи суб'єктів цивільних правовідносин. Основними етапами свободи договору є свобода сторін на вступ у цивільні відносини, на визначення змісту договору, право на зміну та розірвання договору. Така свобода сторін договору не абсолютна, а обмежена рамками чинних нормативних актів, звичаїв ділового обороту, а дії сторін договору мають ґрунтуватися на моральних засадах.

Таким чином, договірна свобода суб'єктів цивільного права, визначена ст.ст. 3, 6, 626 ЦК, дозволяє сторонам відступити від положень актів цивільного законодавства, які не мають імперативного характеру, та врегулювати свої відносини на власний розсуд, реалізуючи при цьому принцип диспозитивності у цивільному праві. Така диспозитивність і свобода договору виявляється також у наданні права сторонам врегулювати свої відносини за власним розсудом і у тому випадку, якщо у цивільному законодавстві відсутні відповідні норми. У такому договорі сторони самостійно можуть визначити його зміст, використовуючи положення, які не суперечать чинному законодавству, реалізуючи принцип приватного права «дозволено все, що не заборонено законом». Проте сторони не можуть відступити від обов'язкових положень, якщо це впливає з їх змісту або із суті відносин між сторонами. Крім цього, сторони можуть укласти не тільки договори, які передбачені актами цивільного законодавства, а й договори, які містять елементи різних договорів, наприклад, змішаний договір, що визначений у ч. 2 ст. 628 ЦК та закріплюючи свободу їх поведінки від виникнення і до припинення таких відносин. Саме це і є проявом диспозитивно-договірного саморегулювання цивільних відносин.

Отже, свобода суб'єктів договірних відносин починається з етапу визначення суб'єктом вступати чи ні у певні договірні відносини, вибору виду договору або ж творення нової моделі невідомого ще виду договору, обрання контрагента, визначення змісту договору за взаємною узгодженою зустрічною волею суб'єктів договірних відносин, як взаємних прав та обов'язків, а також інших положень щодо умов здійснення договору, його зміни та припинення. Здатність бути суб'єктом договірних правовідносин ґрунтується на диспозитивності норм цивільного права, яка визначає правосуб'єктність учасників договірних відносин, їхні свободу та можливості щодо участі у певних цивільних відносинах. Диспозитивність передує власне свободі суб'єктів зазначених відносин, які з моменту вияву бажання на вступ у відносини реалізують її, а пізніше і саму свободу договору. Отже, спочатку диспозитивність норм (як загальний цивільний дозвіл), потім свобода суб'єктів у виборі тих моделей поведінки, які не заборонені законом (відносна диспозитивність), а пізніше – фактична індивідуально визначена та погоджена сторонами диспозитивність – це та договірна свобода, яка конкретизована у діях сторін майбутнього зобов'язання та закріплена у створеному ними договорі.

Суб'єкти договірних відносин самостійно, на власний розсуд визначають усі істотні умови майбутніх договірних відносин, тим самим узгоджуючи між собою усі деталі майбутнього зобов'язання, способи його реалізації та правовий результат. На думку М. Ф. Казанцева, договір є засобом координаційного правового регулювання та полягає у встановленні правил поведінки на основі консенсусу його сторін. У загальному вигляді договірне правове регулювання, як правило має три стадії: 1) стадію укладання (формування) договору; 2) стадію виникнення і дії (розвитку) договірних правовідносин; 3) стадію реалізації договірних прав та обов'язків [13, с. 24].

Завдяки договору вільні люди самі творять право для себе. Свобода, воля сторін, врахування та погодження інтересів суб'єктів цивільних правовідносин і є фундаментом диспозитивно-договірних правовідносин, де стержнем є договірна свобода, приватна ініціатива суб'єктів, яка

дозволяє сторонам самим створювати для себе право, враховуючи ті особливості, які законодавець об'єктивно не спроможний знати та врахувати. Такі засади приватного права є основою договірного права, а договірна практика, на думку З. В. Ромовської, є одним із елементів правової культури [5, с. 73].

Висновки. Договірне регулювання, як результат договірної свободи суб'єктів та їх нормотворчості, найбільш повно, об'єктивно та з урахуванням інтересів приватних осіб і суспільства покликане забезпечити оптимальне правове регулювання цивільних відносин. Саме договірна свобода відкриває простір для розвитку, виявлення та реалізації приватної ініціативи суб'єктів цивільних правовідносин, що сприятиме розвитку сучасних договірних відносин. Розширення сфери договірного регулювання цивільних відносин вдосконалить правове регулювання, заповнить наявні у ньому прогалини, позитивно впливатиме на розвиток і приватного права, і відповідних правовідносин.

Джерела та література

1. Цивільний кодекс України. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40 – 44. – Ст. 356.
2. Бервено С. М. Проблеми договірного права України : монографія / С. М. Бервено. – К. : Юрінком Інтер, 2006. – 392 с.
3. Покровский И. А. Основные проблемы гражданского права / И. А. Покровский. – М. : Статут, 1998. – 353 с.
4. Пахман С. В. О значении договора в области гражданского права / С. В. Пахман // Антологія української юридичної думки. Т.6. Цивільне право / за ред. Ю. С. Шемчушенка. – К., 2003. – С. 181.
5. Ромовська З. В. Українське цивільне право. Загальна частина. Академічний курс. Підручник / З. В. Ромовська. – К. : Атіка, 2005. – 560 с.
6. Гавзе Ф. И. Договор по Гражданскому кодексу / Ф. И. Гавзе // Ежедневник сов. юстиции. – 1923. – № 13. – 350 с. // цит. за працею Денисов С. А. Некоторые общие вопросы о порядке заключения договора // Актуальные вопросы гражданского права / Под ред. М. И. Брагинского; Исследовательский центр частного права; Российская школа частного права. – М. : Статут, 1998. – С. 231.
7. Мережко А. А. Договор в частном праве / А. А. Мережко. – К. : Юстиниан, 2003. – 176 с.
8. Стативка А. Н. Договоры в агропромышленном комплексе Украины в условиях рынка / А. Н. Стативка. – Харьков : Право, 1997. – 237 с.
9. Луць А. В. Свобода договору в цивільному праві / А. В. Луць. – К. : Школа, 2004. – 160 с.
10. Мозолин В. П. Комментарий к Гражданскому кодексу Российской Федерации. Часть первая // под. ред. Т. Е. Абовой и А. Ю. Кабалкина. – М.: Юрайт-Издат, 2003. – 848 с.
11. Гражданское право: учебник в 2 т. Т.1. / Отв. ред. Е. А. Суханов. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: БЕК, 2002. – 856 с.
12. Погрібний С. О. Механізм та принципи регулювання договірних відносин у цивільному праві України: дис. на здобуття наук. ступеня д-ра юрид. наук: спец. 12.00.03 «Цивільне право та цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право» / С. О. Погрібний. – К., 2009. – 292 с.
13. Казанцев М. Ф. Концепция гражданско-правового договорного регулирования: автореф. дис. на соискание науч. степени д-ра юрид. наук: 12.00.03 «Гражданское право; предпринимательское право; семейное право; международное частное право» / М. Ф. Казанцев. – Екатеринбург, 2008. – 28 с.

Чубоха Н. Договора́я свобода как принцип договорного права Украины. Стаття посвящена договорній свободі в гражданському праві як основопологаючому принципу договорного права. Розглянуто зміст вказаного принципу, його співвідношення з іншими принципами гражданского права, в частині, диспозитивністю. Розкрито значення договорної свободи в розвитку договорного регулювання гражданських відносин. Договірне регулювання як результат договорної свободи суб'єктів та їх нормотворчості найбільш повно, об'єктивно та з урахуванням інтересів окремих осіб та суспільства призначено забезпечити оптимальне правове регулювання гражданських відносин. Саме договірна свобода відкриває простір для розвитку, виявлення та реалізації частинної ініціативи суб'єктів гражданських правовідносин, сприяє розвитку сучасних договірних відносин. Розширення сфери договорного регулювання гражданських

отношений усовершенствует правовое регулирование, заполнит имеющиеся в нем пробелы, будет положительно влиять на развитие частного права и соответствующих правоотношений.

Ключевые слова: принципы гражданского права, диспозитивность, свобода договора, договорное регулирование.

Chubokha N. Freedom of Contract as a Basic Principle of Contract Law in Ukraine. The article is devoted to the issue of Freedom of contract as a judicial concept in civil law which is considered in the article as the fundamental principle of contractual law. The author reveals the content of the above mentioned principle, its relationship with other principles of civil law, namely, the principle of discretion, laying emphasis on the importance of freedom of contract in the development of contractual regulation of civil relations. Contractual regulation, based on the contractual freedom of subjects, is intended to ensure optimal legal regulation of civil relations and is enabled to do it most fully, objectively, taking into account the interests of individuals and society. It is freedom of contract that opens up perspective for the development, identification and realization of private initiatives of subjects of civil legal relations which promote the development of modern contractual relations. Expansion of the sphere of contractual regulation of civil relations will improve legal regulation, fill in the gaps in it, will have a positive effect on the development of both private law and relevant legal relations.

Key words: principles of civil law, discretion, freedom of contract, contractual regulation.

УДК 349.235

І. Якушев

Робочий час як норма праці

Стаття присвячена аналізу категорії робочого часу у трудовому праві. Розкрито особливості робочого часу як тривалості виконання роботи і як режиму роботи. Розглянуто особливість тривалості робочого часу як норми виконання трудових обов'язків і як норми оплати праці. Виділено основні ознаки ненормованого робочого дня. Автор вважає за необхідне виробити єдині критерії для нормування тривалості робочого часу, протягом якого працівник зобов'язаний виконувати роботу, і за яку йому буде виплачуватися заробітна плата. Ненормований робочий день може застосовуватися лише до працівників, які виконують трудові обов'язки протягом встановленої для них норми робочого часу.

Ключові слова: робочий час, норма робочого часу, режим робочого часу.

Постановка наукової проблеми та її значення. Виконання працівником роботи за трудовим договором завжди має певну тривалість у часі, яку в трудовому праві називають робочим часом. Проте, категорія робочого часу є значно ширшим і багатограннішим явищем, яке вживається не лише для визначення періоду виконання працівником роботи.

Трудове законодавство і наукові дослідження з проблем робочого часу ґрунтуються переважно на засадах радянського періоду розвитку виробничих відносин, для якого характерним було застосування праці на великих підприємствах, в установах і організаціях з детально регламентованими правилами виконання трудових обов'язків безпосередньо на них.

Розуміння і значення робочого часу як правової категорії трудового права в сучасних умовах суттєво змінилося. Це зумовлено багатьма обставинами, найголовнішими серед яких, на нашу думку, є поява інноваційних форм зайнятості, використання інформаційних технологій та обробки даних, можливість виконання роботи дистанційно. Проте, найважливішим чинником, який суттєво вплинув на юридичне значення робочого часу, стали ринкові відносини. Адже саме в ринкових відносинах роботодавець зацікавлений у отриманні прибутку, створеного працею кожного працівника, а не у тривалості виконання роботи. Результат праці стає визначальним фактором найму працівника для виконання певної роботи.